

6. **Лютко Н. В.** Політична реклама у виборчих технологіях: аксіологічно-нормативні виміри та принципи : автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 / Н. В. Лютко. – Львів, 2008. – 19 с.
7. **Шовкун І. В.** Політична реклама як комунікативний процес : Автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / І. В. Шовкун. – К., 2004. – 17 с.

Надійшла до редколегії 23.02.2012

УДК 321

Д. В. Медяник

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ПРАВЛЯЧІ ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ В УМОВАХ КРИЗИ СИСТЕМИ ПОЛІТИЧНОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА

Розкрито особливості адаптації правлячих політичних партій пострадянських держав до кризи системи політичного представництва (переважно на прикладі політичних партій Росії).

Ключові слова: політичне представництво, політична партія, групи інтересів, «Єдина Росія», Загальноросійський народний фронт.

Раскрыты особенности адаптации правящих политических партий постсоветских государств к кризису системы политического представительства (преимущественно на примере политических партий России).

Ключевые слова: политическое представительство, политическая партия, группы интересов, «Единая Россия», Общероссийский народный фронт.

The article is devoted to the features of adaptation of the ruling political parties in the post-Soviet states to the crisis of political representation.

Keywords: political representation, political parties, interest groups, «United Russia» All-Russia People's Front.

В останні два десятиліття в політичній науці та серед громадськості активно обговорюється проблема кризи традиційних механізмів політичного представництва, і перш за все такого найважливішого інституту, як політичні партії. На думку багатьох експертів і громадян, вони більше не є легітимною формою представництва інтересів. Констатується, що у складному сучасному суспільстві, з властивою йому різноманітністю інтересів і тенденцією до все більшої індивідуалізації, традиційні інститути представництва не відображають інтересів багатьох соціальних груп, не забезпечують досить широкого доступу громадян до процесу прийняття політичних рішень [8, с. 106; 9, с. 8–9]

Актуальність цієї проблеми, що підтверджується зростанням протестних настроїв у сучасних пострадянських державах,

Філософія і політологія в контексті сучасної культури Політологія
зумовлює постановку в якості мети даної статті розкриття особливостей адаптації правлячих політичних партій пострадянських держав до кризи системи політичного представництва.

Поява в сучасному суспільстві безлічі нових сфер для формування громадянами своїх інтересів, нових ідентичностей і груп інтересів зажадало і нових каналів для їх вираження. Все це зумовило необхідність кардинального оновлення самої концепції представництва з урахуванням нових форм індивідуального і групового представництва.

«Ускладнення політики, зміна її характеру, поява нових її вимірів (глобального і локального), вихід політики за межі інституційного, електорального поля, зміни функцій і ролі основних політичних інститутів значно ускладнює відповідь на питання про те, хто може бути легітимним представником індивідів і груп громадян. З'являються все нові сфери і форми представництва, що претендують на демократичну легітимність» [6, с. 8].

Такі традиційні інститути представництва, як політичні партії, часто перестають виконувати властиву їм функцію зв'язку між суспільством і державою. Значною мірою ця функція переходить до організацій громадянського суспільства, масових соціальних рухів, які є новими, неінституціональними формами представництва інтересів, «новими протагоністами у сфері агрегації і представництва різних інтересів» [10, с. 5].

Можна стверджувати, що починає складатися нова система відносин держави і груп інтересів, відмінними рисами якої є, по-перше, її нестійкий, «незавершений» характер і, по-друге, співіснування одночасно двох основних моделей цих відносин – плюралістичної і корпоративістської, які, у свою чергу, включені в більш складну «мережеву» структуру [3, с. 42].

Концепція деліберативної (від *deliberation* – дискусія, обговорення) демократії, теоретиком якої є Ю. Хабермас [11], підкреслює значення способу формування вимог громадян у процесі раціонального, вільного обговорення суспільних проблем. Модель «розмірковуючої» демократії, демократії раціонального дискурсу знадобилася для подолання недоліків традиційної моделі політичного представництва, яка не відбиває всього різноманіття інтересів і думок, присутніх в сучасному суспільстві.

У сучасних демократіях безпосередня взаємодія між групами інтересів та органами державної влади відбувається, як правило, у формі консультацій. Різні дорадчі ради, комітети і комісії діють практично при всіх федеральних відомствах. Більшість подібних структур зосереджено при міністерствах економіки та праці. Дорадчі органи інституціоналізують відносини між групами інтересів і державної адміністрацією, на постійній основі забезпечуючи і регулюючи участь фінансово-промислових груп в процесі політичного волеформування.

У просторі публічної сфери відбувається (найчастіше – на локальному рівні) обговорення ідей, узгодження інтересів, пошук компромісів, створюється певний контекст, який може сприяти або не сприяти участі [7, с. 275]. Тут також відбувається взаємодія між

Політологія   Філософія і політологія в контексті сучасної культури
структурами державної влади і безліччю автономних громадських асоціацій, в ході якого народжуються нові форми громадянської залученості, громадянської участі. При цьому неминуче виникає проблема більш широкого представництва інтересів різних соціальних груп, неорганізованих груп інтересів та їх участь у суспільному дискурсі, що є предметом дискусії не тільки між представниками влади та громадянами, а й серед самих громадян. Саме в ході такої дискусії і формується «спільна воля», виражена в розвиненій «громадській думці» [12].

Таким чином, у сучасному демократичному представництві, класичний принцип рівного права громадян на формування політичної волі через вибори (одна людина – один голос) доповнюється безліччю інших можливостей впливати на процес прийняття суспільно значущих рішень шляхом донесення до влади ідей, обговорених та сформульованих у публічній сфері представниками громадянського суспільства. Отже, представництво стає інститутом, який «дозволяє громадянському суспільству (у всіх його складових частинах і з усією його складністю) ідентифікувати себе політично» [13, с. 29]. В цілому можна констатувати, що в «старих» демократіях основною проблемою сучасного представництва є оновлення демократичного представництва, доповнення політичного представництва інтересів громадян неполітичним, інституційного – неінституціональним.

Як відомо, тривале панування партій-«авангарду» зумовило особливі складнощі на шляху утворення в пострадянських державах дієздатних партій звичайного, «не авангардного» типу. В результаті до сих пір нові пострадянські партії в основній масі не виконують головного свого призначення – формування владних структур, покликаних забезпечувати ефективне функціонування всього суспільного організму. Протягом тривалого часу множинність і одночасно крайня нечисленність парламентських фракцій, далеко не всі з яких були власне партійними, не тільки сприяли узурпації влади в парламенті його «надбудовою», успадкованої від колишніх часів: тобто голови, президії, «апарату»., а й робили практично неминучою конфронтацію між двома гілками влади [5].

Менш помітні, але не менш серйозні і породжувані слабозвиненістю партій аномалії в області групової політичної активності, передусім по партійній лінії. Природною реакцією груп інтересів на «вакуум партійності» було їх прагнення самим заповнити вакуум, наблизитися до політичної влади і вирішувати ті завдання, якими в принципі повинні займатися партії. На цьому шляху вони самі неминуче набували рис партій, причому часто свідомо йшли на «партизацію» своєї діяльності. Найбільш яскраво цей процес проявляється у створенні т. зв. партій бізнесу, які вже зайняли помітне місце в партійно-політичному спектрі пострадянських держав. В якості ядра партії виступала іноді та чи інша підприємницька організація (Російський союз промисловців і підприємців у Громадянському союзі, УСПП у Партії промисловців і підприємців України), іноді – група представників впливових комерційних

Філософія і політологія в контексті сучасної культури Політологія
структур (у Партії економічної свободи (ПЕС), Партії «Реформи і порядок»). Згадаємо, що Громадянський союз восени 1992 р. фактично намагався продиктувати склад чи не всього уряду, не кажучи вже про пропозиції змін в його політиці. Кілька місяців потому його лідери не без гордості стверджували, що врешті-решт і президент, і уряд взяли на озброєння усі їх конструктивні пропозиції. По тому ж шляху намагалася йти, хоча і не афішуючи цього, і Ініціатива-92.

Протягом всього перехідного періоду спостерігалася недостатня затребуваність партій як політичного інституту – і на макро-, і на мікрорівнях. У свідомості людей не сформувалися уявлення про диференціацію держави і громадянського суспільства: поняття держави і суспільства, народу часто не розділяються. За відсутності у свідомості такого поділу посередництво між громадянами і владою в особі політичних партій сприймалося як непотрібне. Більшість людей демонструвало нездатність до усвідомлення своїх групових інтересів, до їх артикуляції і співвіднесення з позицією тієї чи іншої політичної партії, тобто нездатність до ідейно-політичної самоідентифікації.

Ситуація ускладнилася після утворення в Держдумі пропрезидентської більшості, особливо в останні чотири роки, коли ця більшість була конституційною. Опозиція втратила можливість тиску на владу, оскільки не в змозі була ініціювати кризи (вотум недовіри уряду, відхилення бюджету і т. д.). У зв'язку з цим Дума втратила значення як майданчик для торгу між опозицією і владою. Парламентська опозиція перестала існувати як політичний суб'єкт. Існуючі системні партії не відображають динаміки інтересів суспільства, не здійснюють комунікацію між ним та владою. Партійна система в публічній сфері фактично не працює, а реальна політика робиться в кулуарах влади. Партії значною мірою лише імітують публічну політику і демократичні процедури. Усвідомлюючи зростаючу кризу системи політичного представництва, правляча в Росії партія «Єдина Росія» спробувала виробити певний механізм протидії цим негативним наслідкам.

Пропозиція включити в список кандидатів від партії «Єдина Росія» на грудневі вибори 2011 р. до Державної Думи РФ безпартійних прихильників і представників різних громадських об'єднань, які таким чином будуть претендувати на мандати єдиноросів у Думі була висловлена В. В. Путіним на міжрегіональній конференції «Єдиної Росії» в Південному федеральному окрузі 6 травня 2011 р. у Волгограді. 7 травня 2011 р. на зустрічі В. В. Путіна з діячами громадських організацій в Ново-Огарьово було створено координаційну раду Загальноросійського народного фронту. У зустрічі брали участь представники Опори Росії, РСШП, ФНПР, Ділової Росії, Спілки пенсіонерів Росії, Молодої гвардії «Єдиної Росії», Ради загальноросійської громадської організації ветеранів ЗС РФ, Міжрегіональної громадської організації автомобілістів «Свобода вибору», Російської спілки ветеранів Афганістану, Спілки транспортників Росії, Спілки жінок Росії та інших організацій, у тому числі регіональних – Спілка аграріїв, Татарстан-Нове століття тощо.

23 травня 2011 р. було прийнято рішення, що в ЗНФ можуть увійти і незареєстровані організації. Про це заявив лідер ЗНФ

В. В. Путін на зустрічі з активом організації у Пскові: «На мій погляд, не принципово, зареєстрована у вас організація чи ні – важливо, що вона займається конкретною і живою справою. І не повинно бути ніяких організаційних, бюрократичних перешкод для організацій подібного роду» [2]

ЗНФ позиціонується як широка коаліція громадських сил, створеної для вироблення та реалізації довгострокової програми розвитку російського суспільства. «Завдання Загальноросійського народного фронту – відкрити дорогу новим ідеям, залучити громадянське суспільство (молодіжні, жіночі, ветеранські організації, ділові кола, професійні спілки та об'єднання), всіх небайдужих людей до вирішення найважливіших питань розвитку країни, зробити так, щоб професійний, творчий потенціал громадян, їх громадська ініціатива були затребувані» [4]. На 21 липня 2011 р. у діяльності ЗНФ брало участь більше 2000 організацій, у тому числі 173 федеральних і 1941 регіональних і міжрегіональних [1].

Наприкінці червня 2011 р. стало відомо, що представники ЗНФ зможуть брати участь у консультаціях при призначенні губернаторів російських регіонів. Члени ЗНФ отримали право брати участь в обговоренні проекту федерального бюджету і в праймеріз «Єдиної Росії». Цілком очевидно, що після того, як пройшли праймеріз, в яких брала участь безпрецедентно велика кількість представників «Народного фронту», які увійшли до виборчих списків правлячої партії, ЗНФ не закінчився, як говорили про це деякі, а продовжує працювати, діяти.

Минулі народні праймеріз, величезна кількість нових осіб, що з'явилися в списках, вихід до виборців з Народною програмою і народним бюджетом, залучення до партії відомих громадських діячів – не передвиборчий хід, а частина системного процесу з підвищення конкурентоспроможності партії. В історії російського парламентаризму ще не було прецедентів по формуванню списків до Держдуми з формату первинного обговорення, народного рівня, щоб кандидатури узгоджувалися з представниками суспільства. Такі рішення мають величезну перевагу і силу, тому що головна ознака дієздатності, ефективності та результативності влади – це підтримка людей. Народний бюджет, Народна програма, народні списки кандидатів – все це ознаки народної довіри влади.

Проведені народні слухання бюджету, загальнонародні праймеріз, розгляд пропозицій громадських об'єднань у передвиборну партійну програму дозволили створити ситуацію, коли значна кількість людей активно включилася у суспільно-політичне життя регіону, коли громадські організації, які приєдналися до «Народного фронту», отримали реальну можливість заявити про свої ідеї, напрацювання, пропозиції. Не всі зі списку праймеріз стануть депутатами. Але потрібно зробити так, щоб ті, хто себе позитивно зарекомендував на цьому етапі, були затребувані. Сформувався своєрідний кадровий резерв, що складається з людей з перспективними, свіжими ідеями. Дуже важливо використовувати цей резерв і на муніципальних, і на регіональних виборах.

Разом з тим політолог Б. Кагарлицький вважає, що ЗНФ створюється владою від безвиході, і незабаром про цю ініціативу забудуть. «Просто влада усвідомлює, – зазначає він, – що ситуація погіршується, але не уявляє, що робити. Буває така ситуація в шахах, називається цейтнот. Коли шахіст зовсім не знає, куди ходити, але не ходити не може. Ось зараз те ж саме».

Висловлена Д. А. Медведевим ідея «великого уряду» – продовження роботи Загальноросійського народного фронту. Пропозиція глави держави щодо створення розширеного уряду співзвучна ідеї та діяльності ЗНФ. Те, що відбувалося влітку 2011 р. в рамках Народного фронту, обговорення народного бюджету, широка дискусія щодо закону про рибальство, з модернізації охорони здоров'я - це якраз такий підхід по залученню громадянського суспільства, експертів, професіоналів в обговорення важливої ініціативи, а потім її прийняття на законодавчому та виконавчому рівнях.

Сам по собі процес прийняття конкретних державних рішень, в т. ч. у законодавчій сфері, вимагає постійної і оперативної взаємодії влади з тими, чий інтерес ці рішення зачіпають і хто має найбільш відповідну цінну інформацію і знання. Не дивно, що в міру розширення державного втручання в різні сфери суспільного життя, насамперед в економіку та соціальні відносини, виникла і розвивається розгалужена структура прямих, не опосередкованих виборами, зв'язків між групами інтересів і правлячими політичними партіями.

Найбільш активними тут виявилися ті самі організації бізнесу і профспілки, причому зусилля бізнесу були на порядок більшими, ніж профспілок. Пояснюється це насамперед широтою і різноманітністю інтересів бізнесу, які порушувалися державним втручанням, а також його неординарним статусом у суспільстві. Проте була й досі зберігається сфера, де представництво бізнесу і профспілок розвивалося майже на рівних: це область трудових і розподільних відносин, де обидві сторони мають приблизно рівні, хоча і часто прямо протилежні, інтереси і де держава намагається грати роль або арбітра, або посередника.

Бібліографічні посилання

1. Более 2000 организаций приняли участие в работе ОНФ. – Бабич. – Режим доступа :
2. В ОНФ могут принять участие и незарегистрированные организации. – Режим доступа :
3. **Горшенин А. В.** Совет Федерации как инструмент лоббирования региональных интересов / А. В. Горшенин // Вестник Челябин. ун-та. Сер. 7: Государственное и муниципальное управление. – 2003. – № 1. – С. 65–72.
4. Декларация об образовании ОНФ. – Режим доступа :
5. **Перегудов С. П.** Политическое представительство интересов: опыт Запада и проблемы России / С. П. Перегудов // Полис. – 1993. – № 4. – С. 45–61.
6. Социальные сети доверия, массовые движения и институты политического представительства в современной России: опыт «старых» и «новых»

Політологія   Філософія і політологія в контексті сучасної культури

- демократий в условиях глобализации: научный доклад (II) / Руководитель проекта С. В. Патрушев. – М. : Институт социологии РАН, 1997.
7. **Barnes M.** Power, Participation and Political Renewal: Theoretical Perspective on Public Participation under New Labour in Britain / M. Barnes, J. Newman, H. Sullivan. // *Social Politics*. – Summer 2004. – V. 11. – № 2. – Oxford : Univ. Press, 2004.
  8. **Bobbio L.** Come smaltire i rifiuti. Un esperimento di democrazia deliberativa [Text] / L. Bobbio // *Stato e Mercato*. – 2002. – № 64. – С. 34–39.
  9. **Caiani M.** Capitale sociale, associazioni e democrazia deliberativa: associazioni e attivisti a Firenze Paper presentato al panel «La democrazia discorsiva» al convegno annuale SISP [Text] / M. Caiani. – Genova, 2002. – 18–20 settembre.
  10. **Della Porta D.** Social movements: an Introduction / D. Della Porta, M. Diani. – Oxford, UK, 1999.
  11. **Habermas J.** The Theory of Communicative Action: V. 2. The Critique of Functionalist Reason / J. Habermas. – Cambridge : Polity Press, 1987.
  12. **Manin B.** The Principles of Representative Government. CUP, 1997; Urbinati N. Representation as Advocacy: a Study of Democratic Deliberation / B. Manin // *Political Theory*. – 2000. – V. 28. – P. 45–54.
  13. **Urbinati N.** Any form of government which is not representative is essentially an anomaly / N. Urbinati // An analysis of the Value and Meaning of Political Indirectness. Paper for Yale Political Theory Workshop. – 2006–2007. November 9.

Надійшла до редколегії 08.02.2012

УДК 323.269.6.

Б. М. Петренко

Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника

**ПОЛІТИЧНА ПРОВОКАЦІЯ ТА ПОЛІТИЧНИЙ ЕКСТРЕМІЗМ
В ТЕОРІЇ І ПРАКТИЦІ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН**

Розглянуто практичні та теоретичні проблеми взаємозв'язку між політичним екстремізмом та провокацією як в українській політичній системі, так і у світовому досвіді

Ключові слова: політичний екстремізм, політична провокація, політична технологія.

Рассмотрены практические и теоретические проблемы взаимосвязи между политическим экстремизмом и провокацией как в украинской политической системе, так и в мировом опыте

Ключевые слова: политический экстремизм, политическая провокация, политическая технология.

© Петренко Б. М., 2012